

OKTAY SİNANOĞLU İLE SERÜVENİM(+)

Gediz Akdeniz

www.gedizakdeniz.com

**Geriye bakmak âdetim değildir.
Hep bugün ve yarınla meşgul oldum.
Oktay Sinanoğlu, türk ayıştayını**

Oktay Sinanoğlu ile tanışıklığım çok çok eskilere dayanır. 1973'deki ilk tanışmamızın ardından son yıllarına kadar görüşmelerimiz fraktal aralıklarla olmuşsa da, dostluğumuz ve arkadaşlığımız hep sürmüştür. Bu süreçler üzerinden onu sizlere anlatmak istiyorum. Bu zamansal akış anlatımının, Oktay hocada benim gözlemediğim değişimlere de ışık tutacağını düşünüyorum.

1. ICTP ziyareti, 1973.

70li yılların başı; Trieste'de (İtalya) bulunan ICTP, (bugünkü adı ile Abdussalam Uluslararası Teorik Fizik Merkezi) doktora çalışmalarımı yapıyordum. ICTP yeni kurulmuştu ve kuruluşuna öncelik yapmış olan Abdussalam¹ merkezin direktörlüğünü yapıyordu. Bu imkanı bana Abdussalama yazdığı bir mektupla İstanbul Üniversitesinde asistanı olduğum Fikret (Kortel)² hocam sağlamıştı. Danışmanım o yıllarda ICTP bulunan Asım Barut³ hocamdı.

Soğuk Savaş sırasıydı. İki süper güç "ulusal güvenlikleri ve ulusal prestijleri" adına fen bilimleri araştırmalarına büyük paralar harcıyorlardı. Ama bu yıllar üçüncü dünyalı birçok bilim insanı için acımasız yıllardı. Abdussalam'ın bu merkezi kurmasının amacı da bu iki süper güç çekişmesi yüzünden ülkelerinde dışlanmış, vatan hainlikleriyle bile suçlanmış bilim insanlarına sahip çıkmaktı. Maalesef ICTP Abdussalam'ın erken vefatı ve soğuk savaşın sona ermesiyle bu misyonunu tamamlanmıştır.

Oktay Hoca, 1973 yılında ICTP'de kuantum kimyası üzerine düzenlenen bir konferansa konuşmacı olarak geldi. Ve kendisini ilk kez o zaman tanıdım. Konferansa katılanlar arasında bilimsel olarak çok saygın ve Yale Üniversite'sinin en genç profesörü ünvanıyla çok popüler bir yeri vardı. Bilim dünyasındaki soğuk savaş çalkantılarından o da çok etkilenmişti. Bana kendisine hala Nobel verilmeyerek nasıl haksızlıklar yapıldığını anlattı. Ayrıca ODTÜ'den nasıl uzaklaştırıldığını, ona yapılan "siyasi ayak oyunlarını" anlattı. Bu anlattıklarının çoğu "türk ayıştayn" söyleşilerinde⁴ vardır. Bu yeni duyduklarımdan, İstanbul Üniversitesi'nin o yıllarda fen eğitimde geldiği yerin⁵ ezikliğini duyan biri olarak, İngilizce eğitiminden geçmemiş ve bu dilde yazılmış fizik ders kitaplarını okumamış olmaktan dolayı kendini zaten Türk fizik dünyasında ötekileştirilmiş hisseden biri olarak, kafam allak bullak

¹ Gediz Akdeniz, *Abdussalam*, www.gedizakdeniz.com

² *Aramızdan Ayrılanlar*, Editör O. Azmi Barut, Türk Fizik Derneği Yayınları, 2010.

³ Gediz Akdeniz, *Triesteli Asım Barut*, www.gedizakdeniz.com, *Aramızdan Ayrılanlar*, Editör O. Azmi Barut, Türk Fizik Derneği Yayınları, 2010.

⁴ Emine Çaykara, *türk ayıştayını "Oktay Sinanoğlu Kitabı"*, söyleşi, Türkiye İş bankası Kültür yayınları, 2002.

⁵ Gediz Akdeniz, *İstanbul Üniversitesi Fizik Bölümü Kısa Tarihi*, www.gedizakdeniz.com

olmuştu. Tabi Oktay Hoca da, 1968 olaylarına katılmış, 1970li yıllarda hippiliğe (anarşistliğe) doğru evrilmeye başlayan Maocu harekete sempati duyan bir genci de ilk kez yakından tanıyordu.

Yanlış hatırlamıyorsam Oktay Hoca Trieste’de on gün kadar kaldı. Bayağı samimi olmuştuk. Onu eski Trieste’deki (Citta Vecchia) trattorialarını götürüyordum ve yerel şarap, peynir ve salamlardan tattırıyordum, Triesteli arkadaşlarımla tanıştıırıyordum. Bana araba kiralayacağını, Kuzey İtalya’yı geze geze Milano’ya gidip, oradan Amerika’ya uçacağını söyledi. Ona eşlik etmemi teklif etti. İki üç gün süren (arabada yatarak) çok maceralı, karşılıklı Türk bilim dünyasından beklentilerimizi konuşarak bir kuzey İtalya gezisi yaptık.

2. İstanbul, 1977-1980

1978 yılında İstanbul Üniversitesi Kimya Fakültesinde çalışmaya başlamıştı. 1975-1977 yıllarına yaptığı Japonya ve Uzakdoğu gezilerinden çok etkilenmiş, oralarda Türkçenin kaynaklarına ve Türklerin eski kültür bağlantılarını keşfetmişti. Artık çok samimi iki arkadaş gibiydik. Ayrıca hemşeri de olmuştuk. Ama ben Rumeli dedikçe o beni düzeltir, “Türkelî” derdi. Ülke 1980 darbesine doğru gidiyordu. ABD’ye burslu olarak doktora yapmaya giden (fen alanında çoğu ODTÜ mezunu) birçok başarılı öğrencinin yurda dönmeye başlamasıyla ve NATO bilim programları etkisiyle Türk bilim dünyasında belirgin bir değişim oluyordu. İngilizcesiz bir üniversite düşünülemezdi ve bilim yapılamazdı. Beklenen darbe olmuştu. 1980de YÖK kuruldu, yeni üniversiteler açıldı. Tüm üniversitelere ABD üniversitelerindeki müfredat koşulu getirildi. Daha sonra da İngilizce eğitim modası başladı (Bilkent). Ama Soğuk savaş hızını daha kesmemişti. Yanı başımızdaki Balkan bilim insanlarıyla ve akraba bağlarımız olan Avrasya bilim insanlarıyla hala aramızda kalın duvarlar vardı.

Oktay hoca bu gelişmelerden çok rahatsızdı. Daha o yıllarda “Türkiye’yi bitirmek istiyorlar” diye sağda solda konuşuyordu. Batı Avrupa’nın yıllarca bilimi kendi kültürünün (evrensel) bir parçası olduğu dayatması ve eğitim mekanizmaları, Türkiye’de bu kez ABD’nin ellerindeydi. Bu tespitte Oktay Hoca ile anlaşıyorduk.

3. 1990lı yıllar. Yıldız Teknik Üniversitesi

Soğuk Savaş dönemi sona eriyordu ve en sonunda 400-500 kilometre uzağımızdaki Balkan bilim insanlarıyla tanışıyorduk. Türk Fizik Derneği⁶ Başkanlığından sonra Balkan Fizik Birliği⁷ Başkanlığına seçilmiştim, İlk Balkan Fizik Kongresi (BPU-I) Selanik de yapıldı (1991). Ve Balkanlarda 1000’in civarında fizikçi ilk kez bira araya geldi. Arnavutluk’ta bile rejime rağmen Balkan Yaz okulları düzenlendi. Diğer taraftan akrabalık bağı olan Avrasyalı genç bilim insanları (özellikle Azerbaycan) Türkiye’de çalışmaya koşuyorlardı. Bu gelişmeler Oktay hocada da etkisini göstermişti. Türkiye’de yaşamaya ve bilim yapmaya karar vermişti. Yıldız Teknik Üniversitesinde çalışmaya başladı (1994). Etrafına toplanan gençlerle sadece üniversitede değil, kahvelerde, sokaklarda fizik ve matematik çalışmaları yapmanın yollarını arıyordu ve Türkiye’nin bilim politikaları üzerine tartışmalar yapıyordu. Oktay hoca ilk kez

⁶ Türk Fizik Derneği, www.tfd.org

⁷ Balkan Physical Union, www.bpu.org

Türk Fizik Derneği (1995, Kaş Kongresi) ve Balkan Fizik Birliği (1997, Cluj-Napoca-Romanya III. Balkan Fizik Kongresi) konferanslarına katıldı. Kurucu üye olarak Türkiye Sıvihal Fiziği Çalışma grubunun sempozyumlarında yer aldı. Bu etkinliklerde ve özel toplantılarımızda aramızda bilimi ve Türkiye'yi çok konuştuk. Ayrıca birlikte birçok panellere birlikte konuşmacı katılıyorduk. Hiç unutmam, Edirne'de yapılan bir panel sonunda "Ulan Gediz" demişti, "üşenmedim saydım, konuşurken yüzden fazla yabancı kelime kullandın."

4. 2000li yıllar. Bilimde Küreselleşme

Soğuk Savaş adı altındaki, bilimsel bilgiye sahip olma mücadelesini ve iletişim ve uzay teknoloji yarışını Batı (ABD ve AB ittifakı) kazanmıştı. Küreselleşme için tek biçimlilik ve merkezin kaybolması şarttı. Bunun yol göstericisi de her zaman ki gibi bilimdi. Bu bilimden gelen kozmolojik ilkeydi. Emperyalist bir uygarlık olan modernite bilimde küreselleşme stratejisini yürütebilmek için yüksek teknoloji donamlı bilimsel bilgi ve eğitim gücüne daha sıkı sarılmıştı. Bunların başında; bilimi Batının evrensel uygarlığı olarak kabul eden küresel bilim programları (çok uluslu projeler) ve eğitimde tek biçimlilik (ortak eğitim, ortak ders kitapları, İngilizce ortak dil) geliyordu. Foucault'un, yeni dünya düzeni adı altında "İktidarın kendini bilgiyle, özellikle modern iktidar teknolojileri ile donatıp temellerdirmeye başlamasının tarihsel bir dönüşüm olduğunu" söylemesi boşuna değildi.

Soğuk Savaş sonrası Balkanlı ve Avrasyalı bilim insanlarının büyük bir çoğunluğu da geçirdikleri zor günlerini unutmuşlar, küreselleşmenin onlara verdiği imkânlarla Avrupa Birliği projelerine koşmuşlardı. Yıldız Teknik Üniversitesinde de Oktay hocanın canını sıkın durumlar vardı. Morali bozulmuştu. Bilim ve eğitim dünyasında bağımsız durabilme umudu Türkiye için çok hızlı bir şekilde tükenmişti. Yıldız Teknik Üniversitesinden ayrıldı. ABD'ye döndü. Orada yaşayan birkaç Türk matematikçi ve fizikçiyle çalışmalarını sürdürmeye karar verdi⁸.

Ve sonunda:

Sizlere kısaca anlattığım, Oktay Hoca ile olan ortak serüvenimiz de, bugün "modernleşme sürecini tamamlamamış" bizim gibi ülkelerde bilimle içli dışlı olan insanların İlyada destanındaki *Akhilleus* paradoksu gibi bir açmazı olduğu düşüncemi doğruluyor. "Hem Batı, sonrasında küreselleşme karşıtı olacaksın hem de pozitivizmin (Batılı bilgi) yanında olacaksın." Bu paradoks yetmezmiş gibi, son yıllarda "Yeni Fizik" denilen, doğrusal olmayan bilim (kaos kuramı, karmaşıklık paradigması, simülasyon gibi) ortaya çıktı. Bu bilimle, yöntemlerde ve düşüncede her şeyin yeniden başladığı söyleniyor. Bunların sanatta ve edebiyatta yansımaları (postmodernite) artıyor. Simülasyon evreninde yaşıyoruz. Bilim insanları da yeni kimlikler kazanıyor. Bir tarafta küreselleşmenin "Büyük Bilim, Siborg Bilim"

⁸ Azmi Barut, www.bilimveutopya.com.tr/oktay-sinanoglu-ozel-dosyasi

ötekileştirmesinin bilimcisi, “siborg bilimci” olmak veya onun karşısına dikilebilecek aktivist bir bilim insanı, “postfizikçi” olmak⁹.

Oktay hocanın sezgileri çok güçlüydü. Bana göre Türkçe diline sarılması Türkçeyi bugün içinde yaşamaya başladığımız simülasyon evrenindeki Türkiye'nin tek gerçeği olarak görmüş olmasındandır. Küresel eğitim ve bilim simülasyon mekanizmalarına karşın ancak bu gerçeklikle (Türkçe) “Türk Dünyası”nın kaybolmayacağını sezmiş olmalıydı. Bu yaklaşım Baudrillarda'ın simülasyon kuramına¹⁰ göre de doğrudur. Ben ise hala bu simülasyon evreninde bizim gibi “modernleşme sürecini tamamlamamış” ülkelerde hala yok edilmemiş kaotik farkındalık dediğim gerçekliği önemsiyorum. Kuramıma¹¹ dayanarak, bu farkındalığın simülasyon evrenindeki düzensiz duyarlı simülasyonları zuhurlarının (yeni anarşi) evrensel dedikleri, tarihin sonu edikleri Batı uygarlığının pençesinden bizleri kurtaracağını düşünüyorum.

Bu anı toplantısında değerli konuşmacı arkadaşlarım Oktay Hocanın bilimde yaptıklarını ve Türkçe üzerine olan katkılarını anlattılar, anlatacaklardır. Ben ise size nerdeyse kırk yıldan fazla süren Oktay Hocamla olan kaotik serüvenimi anlattım.

Oktay Hocayı anlamıştım. Bana göre o Türk Eğitim ve Bilim Dünyasının bir Heterodoks bilim insanı, bir postfizikçiydi. Son yıllarında ben ona, “ Sen de bilim dünyasının muhafazakâr anarşistlerindensin” derdim. Her seferinde susardı, düşünürdü, ama yanıt vermezdi.

Her hocam gibi Oktay Hocamdan da çok, ama farklı şeyler öğrendim. Toprağı bol, mekânı aydınlık olsun.

⁹ Gediz Akdeniz, *Post-Fizikçi Manifestosu*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 3.Dizi, 15.sayı, 2007/2, 31-39.

¹⁰ Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, Doğu Batı Yayınları, 2003.

¹¹ Gediz Akdeniz, *Disorder In Complex Human System*, in Conference Proceeding, Honour of Murray Gell-Mann's 80th Birthday Celebrations, Singapore (2010).

(+) Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu anısına 27 Haziran 2015 günü düzenlenen toplantı konuşmamdan.